

Adnan Çelik: Soykırımı inkâr rejiminde çatlaklar yaratmak

Posted on 22/04/2015

Ermeni sinemacı Atom Egoyan: “Ermeni Soykırımı’nın ayrıcalıklı özelliği dehşetli doğasında değil, inkârında yatar” der.¹ Türk Devleti’nin yüz yıldan beri resmi tarih yaklaşımını, 1915’te Ermenilere yönelik gerçekleştirilen soykırımı inkar ederek sürdürmesi ve gerçekleştirilen katliamları meşrulaştırmak için de Ermenileri “ihamet” ile suçlamaya devam etmesi Agoyan’ın sözlerinin ne kadar isabetli olduğunu gösteriyor. Soykırımı yönelik özür ve yüzleşmenin çok ötesinde, inkârcı söylemini sürdürmeye devam eden Türk Devleti’nin bu inkar rejiminin en etkili stratejilerinden birisi de meseleyi sürekli işin “uzmanı” olan “tarihçilere” havale etmesidir. Arşivlere erişimi büyük oranda engelleyen, bu konu üzerine çalışan bağımsız araştırmacıları fişleyen, Türkiye’deki akademik ortamda soykırım hakikatine dair bilgi üretimini çok katı mekanizmalarla engelleyen devletin konuyu tarihçilere havale etmeyi önermesindeki çelişkileri bir tarafa koyarak, bu stratejinin önemli bir başka boyutunu da tartışmak gerekir.

Resmi tarih tezinin gerçek körü ve manipülatif formasyonu ile şekillenmiş, soykırım diye bir şey olmadığına ve hatta Osmanlı’yı “sırtından hançerleyen Ermeniler” klişesine inandırılmış makul vatandaş bu modda tutmanın en etkili yolu meseleyi tarihçilerin belge savaşına havale etmektir. Sadece Ermeni soykırımı konusunda değil, Türk Devleti’nin bütün şiddet tarihinde, arşive ve belgeye yönelik bu fetişizm asla tesadüfi değildir. Zira iktidarca sosyal mühendisliğin soğuk koridorlarında kurgulanan resmi hafıza/tarih ile geçmişe maruz kalan yaşayan/canlı hafızanın hakikatleri birbiriyle uyuşmamaktadır. Tam da bu nedenle Cumhuriyetin inkâr rejimi, yaşayan hafızanın hakikat lehine işleyen gücünü kırmak, üzerini örtmek için sürekli onu değersizleştirmek, itibarını düşürmekle uğraşmıştır.

İNKÂRA KARŞI HAFIZANIN YÜKSELİŞİ

Cumhuriyetin kuruluşundan çok yakın döneme kadar Türkiye'deki yaşayan hafızayı değersizleştiren ve geçmişi sadece pozitivist tarih perspektifi ile belge temelli kuran bir yaklaşım egemen oldu. Ancak özellikle son yıllarda artan sözlü tarih çalışmaları ile birlikte, yaşayan hafızanın önemine daha fazla vurgu yapılmaya başlandı ve belge odaklı tarih yazımında sesi duyulmayanların da kendi canlı hafızaları ile geçmişi kurma olanakları oluştu. İşte tam da böylesi bir kontekstte 1915'e dair sessizleştirilen, bastırılan, görmezden gelinen, kamusal alana taşırılmasına engel olunan canlı hafızaya dair Pandora'nın kutusu açılmaya başladı. İlk başta Müslümanlaş-tırıl-mış Ermeni anneanne/babaannelerin hikayeleri ile kamusal alana taşan soykırım hafızası, kişisel hatıratlar, edebi üretimler ve sözlü tarih çalışmaları ile daha da genişledi. Sözlü tarih çalışmaları özellikle Kürdistan'da 1915 hafızasının insanların gündelik yaşamında ne kadar güncel olduğunu ortaya koyuyor.

AMED'DE YAŞAYAN HAFIZANIN SOYKIRIM İKRARI VE YÜZYILLIK AH!

2013 Ekim ayında Diyarbakır'da (Amed) yürütmeye başladığımız ve Diyarbakırlıların 1915 hafızasına odaklanan iki yıllık sözlü tarih araştırmasında, Kürtlerin soykırımı dair hafızasının son derece canlı olduğunu gördük.² Türkiye'nin batısında çok güçlü bir inkar ve redd-i mesuliyet varken, Kürdistan'daki bu canlı soykırım hafızasını nasıl yorumlamak gerekir? Soykırımın üzerinden yüz yıl geçmesine ve 3-4 kuşağın değişimine rağmen nasıl oluyor da 1915'in hafızası kesintiye uğramadan bugünlere gelebiliyor? Birkaç nesil boyunca bunun anlatımı, aktarılması hangi yöntem ve mekanizmalarla gerçekleşti? Niye insanlar bu hafızayı korumak ve aktarmak, taşımak ihtiyacı duydular? Bugün çok daha yaygın bir şekilde Diyarbakır'da ve genel olarak Kürtler arasında 1915 soykırımının hatırlanması ve konuşulmak istenmesi, konuşulmasının nedenleri nedir?

Bu soruların cevabı için daha derin araştırmalara ihtiyaç olduğu aşikâr. Yine de Diyarbakır'da yürüttüğümüz saha araştırmasına dayanarak diyebiliriz ki Kürtler arasında soykırıma dair hafızanın bu kadar canlı olmasında: (1) Kürtler ile Ermenilerin uzun süre bir arada yaşamasını sağlayan bir toplumsal kurum olarak kirvelik üzerinden hatırlanan ortak yaşam, (2) soykırım hafızasının tutunduğu toplu öldürülme mekânları üzerinden taşınan katliam anıları ve soykırım esnasında yaşanan yoğun şiddet pratiklerinin açtığı travmatik yaraların unutulamazlığı, (3) Türk devleti gözünde “bilinmeyen bir dil” olarak Kürtçenin bir karşı hafıza alanı olarak, 1915 soykırım hafızasını resmi tarihin inkârından büyük oranda koruması, (4) soykırım esnasında kaçırılan ve zorla Müslümanlaş-tırıl-mış Ermeni kadınlarının aktarımları çok etkili olmuştur. Ayrıca özellikle Kürt Hareketi'nin Türk devletinin resmi tarih tezine yönelik eleştirel yaklaşımında 1915'i bir soykırım olarak tanımlaması ve Ermenilere yönelik soykırımın ardından devlet şiddetinin Kürtlere yönelmesi bağlamında iki halk arasında kurduğu mağduriyet özdeşliği/sürekliliğinin de bu hafızanın yeniden canlanmasında ve daha fazla konuşuluyor olmasında önemli bir etkisi olduğunu söyleyebiliriz.³ Kürtler arasında sıklıkla kullanılan ve soykırım esnasında Kürt kirvelerinin kayıtsız kalmasında ve hatta bazı aktörlerin bizzat soykırıma dahil olmasına binaen Ermenilerin söylediğine inanılan “em şîv in, hûn paşîv in” yani “biz akşam yemeğiyiz, siz de bizden sonraki öğünsünüz” sözü tam da bu mağduriyet özdeşliğinin temel ifadesi olarak dile gelmektedir.

Resmi tarih yalanlarını boşa çıkaran canlı hafızaya en basit örnek Kürtlerin hafızasında 1915'te yaşananların dile geliş biçimleridir. Zira bu ifadeler bize hem yaşananların gerçekliğine dair, hem de Kürt toplumunda bu yaşananların ne şekilde anlamlandırıldığına dair de fikir sunuyor ve aslında 1915'te tam olarak ne olduğuna ilişkin en objektif bakışı da bu ifadeler oluşturuyor. Örneğin görüşmelerin neredeyse tamamında 1915'te yaşananları anlatan “Fermana fillehan”, “çetilkirinafillehan”, “firxûnêArmeniyân”, “kuştinafillehan” ve “demabirrînê” gibi Kürtçe ifadeler Türkçeye “Ermenilerin Fermanı”, “Ermenilerin katledilmesi”, “Ermenilerin yok edilmesi”, “Ermenilerin kökünün kurutulması”, “kesme dönemi” olarak çevirebilir.

Yine Diyarbakırlı görüşmecilerin, 1915'te İttihat ve Terakki yönetimi tarafından organize edilen soykırımın Diyarbakır'deki baş aktörü vali Doktor Reşid'e destek sunan yerel aktörlerin, soykırıma iştirak ettikleri ya da destek oldukları için "ocaklarının sönməsi", "soylarının kuruması", "başlarına türlü türlü belalar gelmesi" üzerinden "hakkın yerini bulduğu" söylemini içeren hikâyeleri bir "yüzyıllık ah" duygulanımı içerisinde dile getirmeleri hafızanın hakikatle kurduğu ilişkiyi göstermesi açısından da son derece önemli. Zira geçmişte yaşanan bir haksızlığın üzerinden yüz yıl geçmeden vebalinin kalkmayacağını, o haksızlığın yarattığı günahı kurtulamayacağını ifade eden "yüzyıllık ah" deyişi, 1915'te Ermenilere yönelik katliamlara iştirak eden faillerin hem suçluluğunu hem de bu suçlulukla yüzleşilmemesini vurguluyor.

Hafızanın son dönemlerdeki bu yükselişi, her şeyden önce resmi tarihin inkâr rejiminde büyük çatlaklar yaratmayı başardı. Bugün gittikçe artan mikro tarih çalışmaları, anneannesi ya da babaannesine dair hikâyelerin peşine düşen kişisel arayışlar, kuşaklararası aktarımla günümüze ulaşan soykırım anlatıları; inkar duvarındaki çatlakların günden güne daha da genişleyeceğini müjdeliyor bize. Bu nedenle resmi hafızanın karşısında duran bir hakikat beyanı olarak yaşayan hafıza, inkar rejiminin çatlaklarından sızan bir ikrar abidesi olarak yükselmeye devam edecektir.

1 Hamit Bozarıslan & Raymond Kévorkian & Vincent Duclert. Comprendre le génocide des arméniens, 1915 à nos jours. Paris: Tallandier, 2015, s. 227.

2 Bu çalışma kapsamında yayınlanan kitap için bkz. Adnan Çelik & Namık Kemal Dinç, Yüzyıllık Ah! Toplumsal Hafızanın İzinde 1915 Diyarbakır, İsmail Beşikci Vakfı Yayınları (İstanbul, 2015).

3 Adnan Çelik & Namık Kemal Dinç, "1915, Kürtler ve Diyarbakır: Toplumsal Hafızanın Kaynakları ve Kuşaklararası Aktarımı Üzerine Bazı Tespitler," Ayrıntı Dergi, sayı. 9 (Mart-Nisan 2015).

Kaynak: evrensel.net

